

ПЕТАР Д. ТАКИЋ

ЖИТО

„Иста је наша псовка прва,
нож и девојка насред села
и стид домаћа.”

Милош Црњански

I

На зиду десно од улаза налази се повећа бела слика. *Зима*. Вероватно се тако зове. Брда су јако бела, а нека црна живуљка трчи доле по утабаном путељку што се диже ка некој заравни која скоро да у облак хоће да запара, па пред крај баш постаје прозирна. У измаглици јутра виде се у даљини забележени сеоски кровови и жућкасте фасаде неких кућа, пупе ко да голицају, мало више па наниже ка усеку у неку осенчену долиницу, у два реда су сабијене (једне мало испред других, тек ситни сокаци између, млако видљиви). Голо грање блиског дрвећа одиста је труло, а негде се ипак види ко да се боја истањила или из снега избија, још жуто полураспаднуто јесење лишће, два света – један се мршти, други ти шапуће. Далеко вришти зимски хлад, а блиско нама заклана јесења мирноћа, полупрекривена, још на издисају. Нема стајања, све као да се креће, негде ка горе, да још у полутами додирне небески свод и да на оној заравни пољуби млаку влажну зимску маглу и јутарњу коб. Опипљива пахуља ту и тамо негде пролети. Ка оквиру помало касушена боја гули се, зажутела и скорела временом, од умора.

Велики сат, миче се тромо. Мешкољи сказаљке вечном дреком, оне мало дрхте, неприметно је из даљине. Завијен чивилук преклопљен шеширима, никад видљивог голог тела, све од пијанства заборављени капут и мараме, масно, шарено, опоро. И нека вечно сјајна галантерија, нетакнутих прашњавих ивица, само под-

носи. Над одбојним даскама насликано ситно цвеће мирном руком, педантно оивичено црним угарком. Понајвише се разазнају висибаве, све попримиле неку жуту боју, заблуделе у овој башти као да хоће да свену пре времена. Зумбули сиви од дима. Ветра нема, све је овде тако. Понеки гоблен ситно извезеног цвећа, нарциса, ружа (има у даљини и неких птица, као да изнад облећу, круже). Рамови прелакирани на брзину, слутим преплетене покрете неког ситног шегрта, плаћаног ручком, коме се године нису нанизале у дворед. Неких слика има, на њима су углавном мала и ружна, ситна, сакупљена у групице, нека деца, све избледелих лица у белим сиротињским блузама (у углу доле пишу године, све су пре рата настале, деца сада већ школе свршавају, нека су и помрла, сигурно). Некад ми се чине познатим, од власника су, може бити, велика деца сада. Оно стварно као да јесте његова авлија. Под дудом са децом и свиње се госте.

Ка излогу, скромно уређеном, мало издигнутом, неравномерно наслагани столови, како који. Стољаци пресавијени преко стола навикли су да дремајући чекају јутро. Заменили су синоћне испрљане и исполиване (загореле ту и тамо), такође, обичне, беле саборце. Све некако преклопљено чини се док је празно, па још са све распареним столицама којих беше много више него што је требало, као да жамор све усаврши, па ко низ конач дода само траку боје – чим мало буде света, одмах се испуни празнина, па се и кроз звук разлије нека мека звука уједначеног куцања о какав инструмент: у углу крај излога стоји са све својом малом столицом без наслона. Непознат је овим људима, осим једном старцу који сваке вечери поносно даје себе свом занату, за ракију и мезе. Странци кад дођу загледају се у њега, пипају га, неко некад и тропне нечим, као чекићима, дрвеним палицама, ништа се не чује. Под је излизан, дашчан, стар најмање пола века, а може и старији бити ако је газдин парњак. Удубљења су на сваком споју, црнкастих рупица има свуда, као нагризотине неке. Пред мало замагљеним стаклом излога цео прст прашине, таложено горко искуство посетилаца за веселје слабо припремљених, доноси смирај свакој њиховој хелијаци.

II

Седим лактовима ослоњен о један сто, са још незамењеним столњаком и са хрпом чистих на једном крају – остављени су накратко. Преда мном на столу налазе се и чаше неких гостију. Три ракијске чаше, једна је скоро па пуна, а остале су празне скроз. Једна чаша воде допола испијена и пуна пепељара. Бокал ракије, биће да је тек трећина отишла, рекло би се (ни не знам да ли је

ракија, можда је и вино, ил' вода, овде често буде жућкаста, кажу да је до земље). Свуда по столу су непознате мрке мрвице, кружно расејане око пепељаре и око места лево од мене, пепео, перут, длачице испале испод неког носа. Све засуто воњем устајалости, дима и прегрејане ноћи. Грдно се месец насмејао неком ко је одавде излазио малочас. Отерани су неки сигурно и у станицу на саслушање, увек буде тако. Не мари, свако иште свој део, ко јело. Не бира се само оно што нам не да да га окусио мало пре него што седнемо и засучемо рукаве, а халапљиво грабимо свој део, ни не знајући шта нам се нуди.

Гледам околост. Све је исто. Сваке ноћи скоро све буде исто. Неопрана стакла, замењени столњаци, прашина у оквиру излога и слика зиме. Ако од сутра почнем да седим за другим столом, можда се ствари измене или се негде слика премести. Мада и иза мене је нека слика. Биће да је ово нешто друго скроз, увек се изнова зачудим томе, и увек исто погледам иза себе. Нема ни магле, ни живог ничег, а и мања је доста. Више ми се свиђа да гледам ону зиму. Остаћу можда на овом месту. Увек се само питам, како ме истост досад не запреси.

Та слика, упрта равно пред мене, само ме мами да путељком кренем ка заравни, тромо гулећи истрошене ђонове. Можда сада тако изгледа пут до моје куће, завејано и меко, и смирај ношен кратким ветром, можда, са стране, сметове мале прави, па корак сâм ко да слути путању. И тако увек помислим да је иза моје село, доле под равно пресеченим брдом, нагнуто ка потоку што га ни сликар није могао уприличити (онако блесне околост са обале залеђени оквир, а изнутра цврчи ли промрзла вода, па у оков камења покатак зазвони и ко зурле, негде неко, кроз шумско стење боду кљуном). Оно тамо је моје село, да – доле је то, значи, а тамо је варош, може бити. Смејем се негде уз бркове, све ми трепери кад усним овако. Да није ово стварно мој крај? Може бити, није далеко то одавде, до тамо је само мало, па и овде има сликара, додуше слабије, виђао сам их више негде мало даље. Мој школски друг је исто био сликар, он је увек сликао коње, па сад, сликао је какве желиш или каквог види негде. Поклонио ми је једну своју слику кад сам напустио село (било је на њој само обичних коња, на некој ливади су, неки пасу, неки не, он као стоји поред, самог себе насликао, за успомену ваљда). Ја сам је негде изгубио после рата, а можда ју је неко и украо, не знам тачно, а ко би украо слику тада, сумњам. Више се света грабило за мало чврстине и мирноће стомака. Нико није јео слике, али их је палио. Некада та платна лепо горе, брже распале ватру, подметнеш само мало. Можда су и ти коњи изгорели, не мари, можда су огрејали неког.

Посматрам ову зиму. Боже, мој ли је крај? Све ко да хоће нешто да ме пита. Мој завичај око гора питомо удаљених од мене и осмехом прибраним у ћошак слободе. Сваке вечери даје ми неку нову снагу или не. Не, навикао сам се! Моје сећање је само тамо и слика старог краја постаде ми одавно знана заборавност. Жао ми је само што се ни тамо не мења доба. Што није некад јесен, па лето. Лети је тај крај леп, с брда се све спусте мириси, а сестре моје по ливадама носе уснуле главе поносито. Жао ми, исто, што нема сунца никад, но само мало забојен лук. Тамо је увек некако прозрочно било, бар у оно време. Увек буде. Нема да се види кад завијуга по увалама и незнатим сакривеним јендецима. Оно светло и кобно априлско сунце прекршило је много деце. Свега нема, али бар зиме има. Заувек. Само је гледам, и мене има, иако нисам тамо. Не пружам руке, нећу је додирнути сигурно, ја јој се никад ни приближио нисам, само је издалека некако слутим. Ко да ми боју дочарава сасушеном оку. Да ми је бар само да омиришем онај снег мало, да га утрљам у пазухе и под врат, да га гњечим и цедим у уста бистру водицу.

Сним полако.

Деца рукама сакупљају расута зрна жита.

Свирају ми обронци моје младости, а врхови пресечених брда бљују преда мном призоре благодне. У даљ се уз цвркул тишине клањају забезекнути поморци угинулим саборцима, пре него што их полако отпусте низ валове. Притиска видик трули јад. Завичај се несносно приближио. Нетачно време сат читава, а можда се само враћам из свих протеклих година. Надајући се да ћу ко нејач потрчати сада и да ћу се, болешљивим стасом, склопити негде преко оних трава. Омамљено ми је цело срце и памет ми је помућена. Већ пола века, а као да два цела преживесмо.

III

– Хајде, идемо кући!

Пробудила ме она трзајући ми десни лакат. Подигох главу мало. Једва је носим. Бубња ми по њој нешто познато. Свира ми фрулашки оркестар фарсе чобанске среће. Замукао, дабогда! Што стално тера тај мелос и стално ври јад у мени што нисам тамо, што не свирам и ја? И увек исто, увек исти ритмови вијају кад се пробудим. Он је искезио зубе, стоји иза ње и већ узима оне прибрале столњаке.

– Дужи се! Напоље!

Виче ли, арлауче ли! Трепери му испод браде нешто мразно и црно, све жутило око очију. Подмирен и запет, само још да замени

преостале столњаке, па ће се угурати позади у свој јадни ћумез и захркати у већ топлој постељи, завлаженој и улепљеној, са још расасутим мирисима моје жене. До првих јутарњих бадавација или поштарских кола, до службеника околних села, мирно ће сањати. Сни и он, као ја, овај крај, жене и злослутне птице, оне што нам се само дошуњаше у дворишта у једно доба. Његове, у подножју ових кршевитих брда, дочекале су врле гласнике са вестима среће, све необуздано на славље даде се одмах враћати. Моји су гласници каснили, брда им бејаху висока, а мрско им беше да викну низ стране, да обзнане, па ми онда сачекасмо, залуд се вртесмо и бојевасмо. Чекасмо! Они своје већ узеше кад ми рекоше да се отпустим. Могао сам и пре исто својевољно то учинити, казаше, већ неко време *свак чини што му је по вољи*. Сви смо нешто понели! Свако је уграбио шта је могао. Тај нас је рат скупо коштао. Мене више но њега, а тако и мора по праву неком. У једном смо заједно: обојица смо изгубили колевке у којима се родисмо.

– Идемо кући!

Придржава ми штаке, а ја полако устајем и гурам се напред-назад (увек ме мрдне нека замишљена снага, преплетен сан, зима на прагу мог рода). Док сам се подјармио није прошло много, а она ми већ тутну са прекројене стране панталона у џеп неколике новчанице. Вазда тако бива. Она ми новац даје, а ја га сакривам по џеповима све док њој не затреба. Она нам приноси, а ја сним дом под снегом. Реч ми се мрси негде под уста. Окрећем се ка њему и мирно, тихо захваљујем. Она ме ухвати под леви пазух. Придржава ми једном руком штаку.

Пођосмо некој новој кући.

Керови лају око нас.

Он закључава врата.

Сутра ћемо опет овде доћи, свако за своје. Ја ћу да лутам сликом и тражим промрзли кров у завичају, а она ће стидом хлеб умесити за обоје.